

Museumsloven og Forskningen

af Jørgen Lund, lektor emer. Århus Universitet

Den nye museumslov har været til gavn for det feltarkæologiske arbejde, men hvad angår en øget arkæologisk forskning har den intet betydet. Loven, som påstås at overholde Maltakonventionen fuldt og helt, administreres på en sådan måde, at udgravningen betragtes som afsluttet, når der er afleveret beretning og bygherrerapport! Men hvem skal så betale for forskningsformidling? Ja, svaret blæser i vinden, og ingen ønsker åbenbart at påtage sig dette ansvar. Gør man ikke noget ved det, vokser afstanden mellem "fakturaen" og "forskningen" støt og hurtigt.

Den nye museumslov har som bekendt haft virkning fra 1. januar 2003. Efter 5 år kan det være nyttigt, at se nærmere på, hvad den har resulteret i.

Først og fremmest er udgravningsintensiteten steget voldsomt. I de seneste år er der foretaget arkæologiske undersøgelser for et trecifret millionbeløb. Af kulturarvsstyrelsens (KUAS) hjemmeside fremgår, at der for året 2006 var godkendt budgetter for i alt 1393 lokaliteter! Hvilket dog ikke er ensbetydende med at der er sket en tilsvarende stigning mht. gennemførte forundersøgelser og udgravninger. Sammenlignet med forholdene under "den gamle museumslov" er der imidlertid tale om en eksplosiv stigning i ressourceforbruget. Alt andet lige syntes dette at have ført til en klar forbedring af vilkårene i det daglige feltarbejde, hvilket sig selv er meget glædeligt.

Så egentlig burde alt vel være såre godt? Men på baggrund af de betydelige midler, som anvendes på feltarkæologien og især nødudgravninger, er det imidlertid relevant at spørge, om udbyttet står mål med indsatsen. Kommer der nok forskningsresultater ud i den anden ende? Jo, der kommer nogle, men publikationerne er alt i alt for få og for tilfældige, og udarbejdes oftest under særdeles vanskelige vilkår.

Det er et alvorligt problem, at udgravningerne i realiteten synes afsluttet, når der foreligger en beretning og bygherrerapport. Men i Maltakonventionens bestemmelser, som museumsloven påstås at opfylde til punkt og prikke, står der, at de underskrivende lande forpligter sig til at sørge for tilstrækkelig med tid og ressourcer til en passende videnskabelig undersøgelse og offentliggørelse (Maltakonventionen, artikel 6). Et andet sted fremhæves, at landene skal "sørge for økonomisk støtte til arkæologisk forskning

fra nationale, regionale og lokale myndigheder i overensstemmelse med disse respektive kompetencer" (Maltakonv. Art. 6, i). Disse erklæringer i konventionen forekommer så klart formulerede, at der ikke burde herske tvivl om, at man, som underskriver af denne konvention, forpligter sig til at støtte offentliggørelsen af den arkæologiske forskning.

Men hvordan er situationen i den virkelige verden? Meget lidt opløftende må man konstatere. Som nævnt er der anvendt rigtig mange penge på feltarkæologien de seneste 5-6 år. Men publiceringen af forskningsresultaterne halter langt bagefter. Man kan vist roligt konstatere, at afstanden mellem "input" og "out-put" er steget støt!

Hvad skyldes miseren? Der er næppe tale om en enkelt grund, men efter mit bedste skøn, er jeg overbevist om, at en meget væsentlig årsag er at finde i netop den nye museumslov. Her ses ingen paragraffer, som præciserer statens rolle i den henseende: nemlig at sørge for tilstrækkelig økonomisk støtte til arkæologisk forskning, som Maltakonventionen foreskriver. I loven anføres alene, at forskningen er en af de fem søjler, som dansk museumsvesen hviler på. Det er med andre ord museerne, som fuldt og helt har ansvaret for den arkæologiske forskning sammen med de arkæologiske institutter.

Nødudgravning kontra forskningsudgravning

Et andet væsentligt problem er, at der stadig hersker en udbredt opfattelse af, at der eksisterer to forskellige former for arkæologiske undersøgelser, nemlig nødudgravninger og forskningsudgravninger. De sidste anses for 'finere' end de første til trods for de utallige opfordringer til at betragte enhver udgravning som en forskningsudgravning. Men det

er det eneste relevante udgangspunkt. Samtidig vil det gøre det nemmere at argumentere for prioriteringer, ændringer i gravemetodik, brug af tværvideenskabelig ekspertise m.v. Ja, i det hele taget øge udgravningens videnskabelige potentiale. Og i sidste ende måske også gøre det lettere at skaffe midler til publicering.

Men det ville selvfølgelig gøre sagsbehandlingen for KUAS noget vanskeligere. Eksempelvis ville det være problematisk at fastsætte en bestemt m² pris pr. udgravningsobjekt. Ved at betragte enhver udgravningslokalitet som et forskningsobjekt, ville de kvalitative aspekter naturligvis komme i forgrunden, i modsætning til nu, hvor effektiviteten er afgørende.

For en, der nu står på sidelinjen, ser det ud til, at der siden etableringen af KUAS er skabt en endnu større afstand mellem feltarkæologien og den arkæologiske forskning. Jeg er overbevist om, at en del af forklaringen skal ses i lyset af den nye museumslov og KUAS's trang til administrativ og bureaukratiske styring. Et kig på styrelsens hjemmeside vidner tydeligt herom med eksempelvis bekendtgørelser og regler om næsten alt mellem himmel og jord. Der er tale om en voldsom tiltagende administration, der naturligvis også kræver mange ekstra ressourcer i det arkæologiske museumslandskab. Måske kunne der også her regelsaneres her til gavn for arkæologien som helhed!

Lidt drilskt kunne man hævde, at KUAS virkelig har levet op til navnet som styrelse. Det er selvfølgelig meget forståeligt, at dens Fortidsminderkontor og Det Arkæologiske Råd (DAR) har haft meget at se til siden etableringen i 2002 med bl.a. administration af museumsloven. De seneste års omfattende arbejde i forbindelse med kommunalreformen fra 2007 har naturligvis generelt trukket store vekslers på KUAS' samlede ressourcer.

Men nu må tiden efterhånden være moden til at udvise initiativer i relation til øget arkæologisk forskning. Jeg håber ikke det er symptomatisk, at ordet 'forskning' kun optræder en enkelt gang i samtlige arkæologiske rådsreferater fra årene 2006 og 2007 (DAR 2007). Derfor var det en stor glæde at læse det seneste referat fra 9. januar 2008. Her pointeres det bl.a., at et par af hovedopgaverne for det nye arkæologiske råd (DAR 2008) skulle være "...metodeudvikling af det arkæologiske arbejde samt formidling af de forskningsresultater, som fremkommer af den omfattende arkæologiske aktivitet i

disse år." (DAR 2008, pkt. 1). Disse punkter var i øvrigt hentet fra det gamle råds 'testamente'.

Forskning og prioritering

Disse udsagn bør både KUAS og Det Arkæologiske Råd naturligvis holdes fast på, og det bliver i øvrigt interessant at følge deres initiativer i så henseende. Der er et meget stort efterslæb, som går årtier tilbage. Allerede i 1979 introducerede Olaf Olsen begrebet "Rabies archaeologorum" (Olsen 1979). Synspunktet var, at der blev gravet alt for meget og publiceret alt for lidt.

Men det betyder naturligvis heller ikke, at alt, der udgraves, skal publiceres. Her som i alle andre sammenhænge, skal der prioriteres. Dette burde være relativt enkelt, såfremt alle udgravninger ansues ud fra arkæologiske problemstillinger. Uanset en sådan indfaldsvinkel vil de allerfleste udgravninger dog i første omgang blive afsluttet som en beretning i museets arkiv og i DKC. Men på sigt vil de fleste uden tvivl kunne indgå i forskningsprojekter.

I den standende diskussion om bortprioritering af visse tilsyneladende velkendte anlægstyper er min holdning ganske klar. Jeg er helt og aldeles modstander af en sådan "forhåndsprioritering". Derimod er jeg fortalende for, at der foretages en omhyggelig prioritering i forbindelse med den enkelte udgravning. Med den hast, som især de skjulte forhistoriske og historiske anlæg fjernes og nedbrydes i disse år, må ethvert truet objekt undersøges. Ikke blot for at gardere sig mod overraskelser, men fordi selv simple oplysninger kan være af interesse i en større sammenhæng. Et meget oplysende eksempel gælder ældre og yngre jernalders bebyggelsesforhold. Uden de mange store som små undersøgelser ville vi have stået tilbage med et uhyre forenklet og utroligt primitivt billede af vore jernalderforfædres evne til at udnytte landskabet samt til at organisere sig.

Prioriteringen kan naturligvis også være mere selektiv. Der har med jævne mellemrum været argumenteret for, at nu måtte man give den og den anlægstype, eller det og det tema topprioritet. Det er sådan set ok, men forudsætningen må dog være, at ressourcerne til sådanne satsninger ikke stammer fra de bortprioriterede undersøgelser!

Skadevolderprincippet og forskningen

Men tilbage til forskningsproblematikken. Med den nye museumslovs bestemmelser om, at det er "skadevolderen", som skal bekoste den nødvendige

arkæologiske undersøgelser, melder spørgsmålet sig, om udgravningen slutter med aflevering af beretning og bygherrerapport? Eller om vedkommende også skal bekoste en eventuel publikation?

Det er et delikat spørgsmål, der næppe findes et entydigt svar på – Maltakonventionen er heller ikke helt klar på dette punkt. I art. 6, ii, a skrives:

”at der afsættes midler i større offentlige og private udbygningsplaner fra henholdsvis statslige eller private ressourcer til at dække de samlede omkostninger i forbindelse med eventuelle nødvendige relaterede arkæologiske aktiviteter”.

Det må betyde, at man ved større anlægsarbejder bør sikre en evt. publicering. Dog er der intet steds anført, hvad der forstås ved ”større projekter”. Er det f.eks. bro- og motorvejsbyggerier, der tænkes på, eller gælder bestemmelserne også i forbindelse med en omfattende parcelhusudstyknings?

Mig bekendt er det indtil videre kun nogle af de meget store arbejder så som Naturgasprojektet samt Storebælts- og Øresundsforbindelserne, der er resulteret i bogudgivelser. Undervejs er desuden en publikation om udgravningerne i forbindelse med motorvejsbyggeriet omkring Århus. Men moderne videnskabelige publikationer kan åbenbart produceres i Sverige. Et glimrende eksempel er *”In the Wake of a Woman”* (Karsten & Nilsson 2006).

Men hvad stiller man op med de resultater, der fremkommer i relation til ikke-større anlægsarbejder? Hvem skal da betale for en eventuel offentliggørelse? Efter det lige citerede forekommer det mig temmelig sikkert, at det er staten, som har forpligtelsen til at yde den nødvendige økonomiske støtte. Det kunne imidlertid være relevant at få en retlig afgørelse af, hvordan man kan skelne mellem større og ikke-større byggearbejder.

Forskning og efteruddannelse

Den arkæologiske forskningsproces har sit udgangspunkt i den arkæologiske udgravning. Her konstrueres de data, som er nødvendige for at skabe viden om Danmarks oldtidshistorie. Ja, det gælder såmænd også for de historiske faser, hvor arkæologien med sikkerhed vil komme til at spille en større og større rolle i fremtiden. I løbet af de seneste tiår er der opstået en række nye arkæologier, og her skal blot nævnes nogle få som f.eks. renæssance- og industriarkæologi, samt slutte af med en af de nyeste, nemlig garbagearkæologi, hvor man udgraver moderne affaldsdynger. I og med at

feltarkæologien står så centralt i forskningsprocessen, er det lige så indlysende, at udgravningerne skal foretages af fagfolk. Jo større og bedre faglig metodisk og teoretisk indsigt de har, desto bedre.

Her er vi imidlertid ved endnu et efterslæbsforhold, som man må gøre langt mere ved fremover. Umiddelbart skulle man tro, at Museumshøjskolen ville tage sig af den faglige efteruddannelse. Men det er åbenbart ikke tilfældet, også her er de praktiske og administrative undervisningsforløb i fokus.

Den eneste form for efteruddannelse, synes derfor at være DARs årlige temamøder. Fremover vil man dog søge at afholde 2 møder om året. Men dette er langt fra tilstrækkeligt, hvis feltarkæologien skal op på et moderne fagligt niveau. Ja helst blive til ”verdens-mester”, som regeringen generelt ønsker det.

Behovet for at højne udgravningernes kvalitet skal imidlertid også ses på en langt alvorligere baggrund; den er forudsætningen for, at god og fornyende forskning kan udvikle sig – så enkelt er det!

Jeg er fuldt ud klar over, at der er stor travlhed på museerne, men for at kunne gennemføre bedre og bedre udgravninger, og dermed understøtte forskningen, er det simpelthen nødvendigt, at der afsættes midler og ikke mindst TID til at medarbejderne får mulighed for målrettede efteruddannelseskurser o. lign.

Hvad kan der gøres for at afhjælpe dette problem? Som allerede nævnt gør DAR i samarbejde med KUAS vel, hvad man egentlig formår, nemlig afholdelse af et par årlige temamøder. Museumshøjskolen derimod har tilsyneladende ingen planer om at udbyde faglige efteruddannelser. Så er der museerne. Som en konsekvens af kommunalreformen er der opstået større museale enheder og flere vil komme til. Det i sig selv giver mulighed for etableringen af miljøer, hvor den faglige diskussion kan skabe ekstra dynamik, og ikke mindst, hvis museumsledelse og bestyrelse afsætter de fornødne ressourcer til sådanne aktiviteter. En nærliggende mulighed er selvfølgelig at invitere særligt fagkyndige som oplægsholdere.

Endelig kunne man forestille sig at universiteterne ville tilbyde faglig efteruddannelse. Det ville være nærliggende, og har da også været diskuteret jævnligt gennem den sidste halv snes år. Men hver gang er man løbet ind i forskellige bureaukratiske regler, hvilket har ført til opgivelse af til-

tagene. Personligt er jeg varm tilhænger af, at universitetet som undervisnings- og forskningsinstitution ville betragte det som en helt naturlig del af sin samlede virksomhed. Et synspunkt som desuden udtrykkes ganske klart i følgende citat af Torsten Madsen:

”Den arkæologiske udgravning er, qua det at den udgør praksis, et kernepunkt i den videnskabelige proces. Det er en integreret del af videnskabelig arkæologi, og normerne for, hvad der er god praksis er helt og holdent et anliggende for videnskabens udøvere. Alle kan lave en udgravning og alle kan have en mening om fortiden, men i og med at samfundet har institutionaliseret arkæologi som en videnskabelig akademisk disciplin så følger det også, at alt, hvad der fra samfundets side udføres i arkæologiens navn, er underkastet det normsæt, der udvikles i faget. Der er indført et monopol, som må respekteres, også når det gælder fastsættelsen af rammerne for den arkæologiske udgravning.” (Madsen 2003)

Mulighederne er måske blevet bedre med den nye universitetslov. En forudsætning for at få gang i sådanne kortere efteruddannelsesforløb er imidlertid, at museumsverdenen presser på overfor universiteterne, og kan dokumentere det voksende behov for faglig efteruddannelse. ”Behovsanalyse” er et af plusordene i forbindelse med etablering af nye universitetstiltag, sic! Ideelt ville det naturligvis være, hvis der kom et samlet udspil fra museerne, DAR/KUAS og de arkæologiske institutter.

I parentes skal bemærkes, at det altid har undret mig dybt, at det administrative personale løbende blev efteruddannet, mens de faglige grupper antoges selv at kunne holde sig a jour

Afslutning

Som det forhåbentlig er fremgået af ovenstående, har forfatteren den klare opfattelse, at ”Forskning

og Efteruddannelse” udgør to sider af samme sag. På den baggrund mener jeg også, at en løbende faglig efteruddannelse bør, eller rettere må, indgå som et nøglebegreb i den danske museumsverden. Dette ville selvfølgelig sammen med en ordentlig grunduddannelse give et kraftigt løft til feltarkæologien, som er forskningens fødekilde.

Men netop på dette punkt er problemerne store, meget store endda! Der er dels de mange ældre, interessante lokaliteter som stadig er upublicerede. De udgør et helt særligt problem, for her er der slet ikke hjælp at hente i den nye lov. Jeg ser ingen anden mulighed her, end at staten må træde til. Og så er der det nuværende problem, at praksis i Fortidsmindekontoret har udmøntet sig i, at en bygherre ikke kan pålægges forskningsrelaterede udgifter – og da slet ikke i form af udgifter til publikationer.

Dette sker til trods for, at der ved gentagne lejligheder er sagt, at museumsloven fuldt ud følger Maltakonventionens bestemmelser. Men det er *ikke* tilfældet på dette punkt, og det gode spørgsmål er derfor: Hvad kan der gøres ved miseren? Igen er svaret det samme. Når man ikke ønsker at pålægge bygherren sådanne udgifter, må staten/ministeriet jo selv tage udgifterne på sig – egentlig ganske enkelt. Muligvis vil større museumsenheder løfte en del af byrden.

Det er således uhyre vigtigt, at alle gode kræfter fortsætter med at presse på for at få en øget forskningsformidling i gang, for ellers vil spændet mellem det feltarkæologiske input og det forskningsmæssige output blot fortsætte med at accelerere. Formidlingen af forskningsresultater ville også føre til en bedre forståelse af kulturarvens betydning. Et ord der efterhånden fremstår som et temmelig ’tomt’ begreb.

Litteratur

Karsten, P. & B. Nilsson (red.) 2006
In the Wake of a Woman. Nye undersøgelser af mesolitikum i Østskåne.
 Riksantikvarämbetet, Skrift nr. 63, 2006.

Madsen, T. 2003
At gøre arkæologi. Refleksioner over udgravninger som videnskabelig praksis.
 Arkæologisk Forum 2003:8, s. 12 – 20.

Olsen, O. 1979
Rabies archaeologorum.
 Fortid og Nutid 28. 1979, s. 276 – 281.

Kilder

DAR 2007: Referat af møde i Det Arkæologiske Råd d. 31. januar 2007

DAR 2008: Referat af møde i Det Arkæologiske Råd d. 9. januar 2008